

SAMARQAND BOZORLARI TARIXI

*Rayimqulova Saida Sirojiddin qizi**SHAROF RASHIDOV NOMIDAGI**SAMARQAND DAVLAT UNIVERSITETI**Tarix fakulteti 2-bosqich magistri*

Annotatsiya: O‘zbekiston hududidagi qadimiy shaharlardan biri bo‘lgan Samarqand o‘zining boy va uzoq tarixiga ega shahar sifatida har doim ham dunyo tamaddunining markazlaridan biri sanalgan. Shahar miloddan avvalgi asrlardan boshlab yirik savdo nuqtasi bo‘lib, ko‘plab karvon yo‘llari, jumladan, Buyuk Ipak Yo‘li ustida joylashgan. Samarqandliklar asrlar davomida bozorlarni nafaqat moddiy ne‘matlar almashinuvi maskani, balki xalq madaniyatining ko‘zgusi, turmush tarzi va qadriyatlari ifodasi sifatida rivojlantirib kelgan. Ushbu maqolada Samarqand bozorlari tarixining eng qadimgi davrlaridan boshlab, ularning shahar hayotidagi roli, rivojlanish bosqichlari, iqtisodiy va ijtimoiy ahamiyati, madaniy meros sifatidagi o‘rni hamda bugungi kundagi ahvoli yoritiladi.

Kalit so‘zlar: Samarqand, bozorlar, tarix, Buyuk Ipak yo‘li, madaniyat, iqtisodiyot, turizm, madaniy meros, qadriyatlar, shahar infratuzilmasi.

Аннотация: Самарканд, один из древних городов Узбекистана, всегда считался одним из центров мировой цивилизации, городом с богатой и долгой историей. Город был важным торговым центром с древних времен и расположен на многих караванных путях, включая Великий Шелковый путь. На протяжении веков жители Самарканда развивали рынки не только как место обмена материальными товарами, но и как зеркало национальной культуры, выражение образа жизни и ценностей. В данной статье рассматривается история самаркандских рынков с самых ранних времен, их роль в жизни города, этапы развития, экономическое и социальное значение, место как объекта культурного наследия и их современное состояние.

Ключевые слова: Самарканд, рынки, история, Великий Шелковый путь, культура, экономика, туризм, культурное наследие, ценности, городская инфраструктура.

Abstract: Samarkand, one of the ancient cities in Uzbekistan, has always been considered one of the centers of world civilization as a city with a rich and long history. The city has been a major trading point since the centuries BC and is located on many caravan routes, including the Great Silk Road. For centuries, Samarkand residents have developed markets not only as a place for the exchange of material goods, but also as a mirror of national culture, an expression of lifestyle and values. This article examines the history of Samarkand markets from the earliest times, their role in the life of the

city, stages of development, economic and social significance, place as a cultural heritage and their current state.

Keywords: Samarqand, markets, history, Great Silk Road, culture, economy, tourism, cultural heritage, values, city infrastructure.

Kirish

Bozor tushunchasi Samarqandda qadim zamonlardan shakllangan. “Bozor” soʻzi ilk bor tilga olingan manbalardan maʼlumki, u savdo va muloqot uchun maxsus tashkil etilgan joyni anglatgan. Qadim zamonlarda bozorlarda nafaqat mahsulotlar almashilgan, balki yangilik va bilimlar, gʻoyalar, madaniy qadriyatlar ham almashilgan. Bozorlar ilk bor ochiq maydonlarda, shaharning asosiy koʻchalarida, yirik karvon yoʻli boʻyida tashkil etilgan. Arxeologik tadqiqotlar shuni koʻrsatadiki, ilk bozor shakllari Samarqand atrofida neolit va bronza davrlarida ham mavjud boʻlgan. Bu davrda odamlar bir-biri bilan meva-sabzavot, chorva yuritib almashinuv ishlarini amalga oshirgan va bu zamindan ilk bozor muhitiga asos solingan.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

Samarqand bozorlarining rasmiy va keng koʻlamli shakllanishi eramizdan avvalgi davrlarga, ayniqsa, Ahamoniylar va Keyinchalik Aleksandr Makedonskiy hukmronligi vaqtiga toʻgʻri keladi. Koʻhna Afrosiyob shahri oʻsha paytlardayoq yirik savdo, hunarmandchilik va madaniyat markazi boʻlgan. Bozorlarda turli elat va xalqlarning mahsulotlari, zargarlik buyumlari, matolar, ipak mahsulotlari, meva va sabzavotlar almashinilgan. Bozor atrofida tez-tez xalq yigʻilgan, ijodiy oʻyinlar va bayramlar oʻtgan. Qadimgi manbalarga koʻra, Samarqand bozorlari turli darajadagi savdogarlarni oʻziga jalb qilgan. Sabzavot, meva, sut mahsulotlari, goʻsht, non mahsulotlari, qandolat, zargarlik, toʻquvchilik va qurilish materiallari uchun alohida rastalar tashkil etilgan. Qadimiy bozorlar shahar hayotining yuragi, iqtisodiyotining asosiy tayanchi va xalq farovonligining mezoni boʻlib xizmat qilgan [1].

Buyuk Ipak Yoʻli tarixida Samarqandning oʻrni beqiyos boʻlgan. Sharq hamda Gʻarb tamaddunlari oʻrtasida koʻprik boʻlgan bu yoʻl Sharqiy Xitoydan boshlab, Oʻrta Osiyo, soʻng Eron va Yevropa qilichigacha choʻzilgan. Samarqand esa bu karvon yoʻli ustidadk harakatdagi karvonlar uchun asosiy toʻxtash va savdo, almashinuv joyiga aylangan. Bozorlar bu katta yoʻlning yuragi sifatida yuzlab savdogarlar, hunarmandlar, sayohatchilar va ziyoratchilar uchun xizmat qilgan. Yozma manbalardan maʼlumki, Samarqand bozorlarida dunyoning turli burchaklaridan – Xitoy, Hindiston, Arabiston, Fors, Vizantiya, Rossiya va boshqa mamlakatlardan mahsulotlar savdosi qilingan. Aynan bozorlar tufayli Samarqand multietnik va koʻp madaniyatli shahar tusini olgan. Bozor hayotining qaynashi Samarqandliklarning dunyoqarashiga va turmush tarziga ham bevosita taʼsir koʻrsatgan [2].

Muhokama va natijalar

O'rta asrlar Samarqandi bozor madaniyatining yuksak cho'qqilariga yetgan. Ayniqsa, Temuriylar davrida Samarqand ilg'or iqtisodiy, ilmiy va madaniy markazga aylanadi. Amir Temur va Mirzo Ulug'bek hukmronligi vaqtida shahar infra tuzilmasi va bozor tizimi kengaygan, bozorlar zamonaviy reja asosida barpo etilgan. Shahar bozorlarida har bir tijorat turiga alohida maydon ajratilgan: Chorsu bozor, Registon bozor, Siyob bozor, Oqtepa bozor kabi yirik bozorlarda hunarmandlar, dehqonlar, zargarlar, kiyim-kechak va oziq-ovqat savdogarlari o'z faoliyatini yuritgan. Bozorlar shaharning ijtimoiy hayot markazi bo'lib, u yerda nafaqat savdo, balki ilmiy, diniy va madaniy uchrashuvlar ham tashkil etilgan. Samarqand bozorlari tarixida faqat savdo-tijorat emas, balki axborot, ma'rifiy va madaniy almashinuv maskani sifatida ham alohida o'rin tutadi. Bozorlarda elchilarning, sayohatchilarning hikoyalari, yangi kitob va xabarlar tez tarqalgan. Qadimda bozorlarda ashulachilar, masxarabozlar, baxshilar yig'ilib, xalqni xushnud qilgan, turfa ijtimoiy mavzular oshkora muhokama qilingan. Bozorlar orqali targ'ib qilinadigan yangi tafakkur, yangi texnologiyalar, o'zaro madaniyatlarning uyg'unligi Samarqand aholisining dunyoqarashida ham aks etgan. Bozor hayotining ochiqligi shahar taraqqiyotining asoslaridan biri hisoblangan [3].

XX asr boshida, O'zbekistonning Rossiya imperiyasi, keyinchalik esa Sovet ittifoqi tarkibiga kirishi bilan Samarqand bozorlari ham iqtisodiy va ijtimoiy jihatdan o'zgarishlarni boshdan kechirdi. Bu paytda ko'plab qadimiy bozorlar va rastalar yangilandi, ba'zilari esa yopilib, o'rniga do'kon va savdo markazlari qurildi. Sovet davrida esa bozorlardagi an'anaviy savdo tartibi nazoratli tizimga aylantirildi, markazlashtirish siyosati natijasida mahalliy tadbirkorlik susaygan bo'lsa ham, bozorlardagi xalq ruhiyati va an'anasi saqlanib qolgan. Sovet davrida bozorlar, ko'proq oziq-ovqat va kundalik ehtiyoj mahsulotlari savdosi uchun xizmat qilgan bo'lsa, mustaqillikdan so'ng bozor hayoti yana jonlanib, erkin savdo rivojlandi. Bozorlar qishloq va shahar aholisining asosiy savdo nuqtasi, xalq turmush darajasining ko'zgusi bo'lib qoldi [4].

Bugungi kunda Samarqand bozorlari nafaqat o'z an'analarini saqlagan, balki zamon talablariga moslashgan yirik savdo markazlari sifatida faoliyat yuritadi. Eng mashhur va xalqaro turistlarni o'ziga jalb etuvchi bozorlardan biri bu Siyob bozori hisoblanadi. Siyob bozori qadimiy manzarasi va boy mahsulot tanlovi bilan mashhur. Unda mevalar, sabzavotlar, ziravorlar, non va shirinliklar, ipak mahsulotlari, suvenirilar, hunarmandlar ishlari, zargarlik buyumlari va h.k. keng tarqalgan. Zamonaviy Samarqand bozorlarining o'ziga xosligi, birinchi navbatda, qadimiy va zamonaviy madaniyat uyg'unligidadir. Bozorlarda xalq amaliy san'ati namunalarini, mahalliy oshxona ni'matlarini, xalq urf-odatlarini uchratish mumkin. Ayniqsa, zamonaviy bozorlarda yangi texnologiyalar, toza va gigiyenik savdo faoliyati, elektron to'lov tizimlari, bank xizmati ham yaxshi yo'lga qo'yilgan [5].

Xulosa

Samarqand bozorlari tarixi asrlarga borib taqaladi va bu tarix jahon tamadduni, xalqimiz madaniyati va iqtisodiy hayotining ajralmas qismi hisoblanadi. Bozorlar yuzasidan olingan boy tarixiy tajriba shahar taraqqiyotiga xizmat qilgan, o‘z navbatida, xalq hayotining asosiy tayanchi va madaniy jonlanish manbai bo‘lib xizmat qilmoqda. Samarqand bozorlari nafaqat iqtisodiy muhit, balki xalqlar o‘rtasidagi do‘stlik, ahillik, madaniyatlar uyg‘unligi namunasidir. Bozorlar orqali Samarqand xalqi o‘zligiga, an‘ana va qadriyatlariga yon bosib, zamonaviy hayotga muvaffaqiyatli moslashib kelmoqda. Tarixiy va madaniy jihatdan muhim bo‘lgan Samarqand bozorlari bugun ham xalq hayoti, iqtisodiy taraqqiyot va madaniy yuksalishda o‘z ulkan ahamiyatini saqlab qolgan. Bozorlarni asrash, rivojlantirish va madaniy meros sifatida qadrlash – nafaqat Samarqand, balki butun o‘zbek xalqi zimmasidagi muhim vazifadir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullayev G‘. “Samarqand tarixi va madaniyati.” Samarqand: Ma’naviyat, 1977.
2. Sagdullaev A. “Buyuk Ipak Yo‘li va O‘rta Osiyo shaharlari.” Toshkent: Fan, 1995.
3. Hilolova Z. “Siyob bozori va uning o‘tmishi.” Samarqand: Zarafshon, 2015.
4. Erkinov A. “Samarqand qadimiy bozorlari.” Toshkent: O‘zbekiston, 2001.
5. Kamolov S. “Samarqandning savdo va iqtisodiy tarixi.” Toshkent: Akademnashr, 1999.
6. Mirzayev U. “O‘zbekiston tarixidan lavhalar.” Toshkent: Sharq, 2003.
7. UNESCO World Heritage Centre. “Samarkand – Crossroad of Cultures.” Paris: UNESCO, 2001.